

Kierunki reformy prawa karnego nieletnich w Holandii

Barbara Stańko-Kawecka

Współdziałanie wyspecjalizowanych służb
socjomedycznych z amerykańskimi sądami rodzinnymi

Jan Szałański

Główne kierunki i skuteczność działań amerykańskich
sądów rodzinnych

Thaddeus Buczek

Mediacja w teorii i praktyce

Grażyna Śliwa

Drodzy Czytelnicy,

MEDIATOR nr 5

styczeń 1998r.
(1/98)

piąty numer naszego *MEDIATORA* zawiera cztery pozycje. Pierwsza - dotyczy holenderskiej reformy prawa karnego nieletnich. Autorem tego opracowania jest prof. dr hab. Barbara Stańko-Kawecka z Katedry Prawa i Polityki Penitencjarnej Uniwersytetu Jagiellońskiego z Krakowa. Składamy jej tą drogą serdeczne podziękowania. Dwie następne dotyczą doświadczeń amerykańskich sądów rodzinnych i otrzymaliśmy je od profesora dr hab. Jana Szałańskiego z Katedry Uniwersytetu Łódzkiego - za co również dziękujemy.

Zapoznanie się z innymi doświadczeniami jest zawsze pożyteczne i może sprawić, że nie tylko wzbogaci, ale także zaowocuje nowymi naszymi inicjatywami, przystosowanymi do polskich warunków realizowania mediacji.

Zamieszczamy także opracowanie „Mediacja w teorii i praktyce”, którego autorka sędzia Grażyna Śliwa z Zielonej Góry, opisuje już *nasze polskie doświadczenia Ośrodka*, który najwcześniej podjął mediacje w naszym kraju. Serdecznie dziękujemy Pani Sędzi i przypominamy naszym Czytelnikom, zwłaszcza mediatorom, że Redakcja niecierpliwie oczekuje na ich opracowania, uwagi i propozycje oraz, że jest otwarta także na krytykę.

Nie zdążyliśmy wydać tego numeru *Mediatora* w 1997 r. Przepraszamy.

W Nowym Roku składamy wszystkim naszym Czytelnikom życzenia spełnienia marzeń osobistych i naszych wspólnych, a także tych szczególnych, związanych z wprowadzeniem mediacji w Polsce. W 1998 r. rozpoczniemy ocenę realizacji naszego pierwszego eksperymentu programu mediacji między ofiarą a nieletnim sprawcą. W tym roku również od 1 września 1998, kiedy wejdą w życie nowe kodeksy karne, zaistnieje oficjalnie mediacja między ofiarą a młodocianym i dorosłym sprawcą (przed wyrokiem). Nasz Zespół zwraca się z prośbą do Pani Minister Sprawiedliwości o możliwość wprowadzenia wcześniej (eksperymentalnie) także mediacji między ofiarą a sprawcą, który odbywa karę pozbawienia wolności. Mamy więc nadzieję, że już w tym roku mediacja w Polsce zaistnieje na wszystkich etapach i wobec wszystkich sprawców.

Prosimy o przysyłanie korespondencji na adres:

dr Janina Waluk
Biuro Obsługi Senatorów Kancelarii Senatu,
ul. Wiejska 6, 00-902 Warszawa
(0-22) 6941009, 6941853.

Przypominamy telefony:

Łącząc serdeczne pozdrowienia czekamy na listy Państwa.

Redakcja

Kierunki reformy prawa karnego nieletnich w Holandii

II

W ostatnich latach w wielu państwach zachodnioeuropejskich przeprowadzono istotne zmiany zasad postępowania z nieletnimi. W Austrii od 1 I 1989 r. obowiązuje nowa ustawa o sądownictwie dla nieletnich, uchwalona 20 X 1988¹⁾. W RFN 30 VIII 1990 r. uchwalono pierwszą ustawę zmieniającą ustawę o sądownictwie dla nieletnich²⁾, obecnie zaś trwają prace nad przygotowaniem krajowej ustawy wprowadzającej zmiany w tej dziedzinie. Przed dwoma laty do grupy państw, które dokonały reformy postępowania z nieletnimi, dołączyła Holandia. 1 IX 1995 r. weszła tam w życie uchwalona w 1994 r. ustawa o zmianie prawa karnego i postępowania karnego w sprawach nieletnich.

Podstawowe kierunki holenderskiej reformy postępowania z nieletnimi zasługują na uwagę polskiego czytelnika z kilku powodów. Pierwszy, choć z pewnością nie najważniejszy, wiąże się z tym, że Holandia od lat cieszy się opinią kraju o postępowej i liberalnej polityce karnej, stąd przedstawienie założeń przeprowadzonej tam reformy wydaje się interesujące również wtedy, gdy dotyczy to zasad postępowania z nieletnimi.

Innym powodem, dla której holenderska reforma może przyciągnąć uwagę czytelnika, jest fakt, że niektóre z wprowadzonych tam zmian są obecnie w naszym kraju przedmiotem eksperymentalnych programów zmierzających do oceny ich skuteczności. W Holandii realizację projektów, które miały na celu wprowadzenie nowych form reakcji na przestępczość nieletnich, rozpoczęto w roku 1983³⁾. Chodziło o takie formy reakcji, jak wykonanie pracy na rzecz społeczności lokalnej, udział w treningach społecznych czy naprawienie szkody wyrządzonej poprzez popełnienie czynu zabronionego. Z reguły wprowadzono je w życie w ramach obowiązków nakładanych na nieletnich przy warunkowym umorzeniu postępowania przez prokuratora. Część projektów realizowana była przez policję, która - jakkolwiek pozbawiona prawnej możliwości

samodzielnego umorzenia postępowania - w praktyce przejmowała uprawnienia prokuratora. Według wytycznych Ministra Sprawiedliwości eksperymentalne formy reakcji mogły być stosowane wtedy, gdy w przeciwnym wypadku doszłoby do oskarżenia lub skazania nieletniego.

Tego rodzaju ograniczenie stosowania sankcji alternatywnych miało na celu przeciwdziałanie zjawisku „net-widening” obserwowanemu w krajach, w których takie sankcje funkcjonują od lat⁴⁾. Pozytywne efekty uzyskane w wyniku eksperymentalnego stosowania nowych form reakcji były niewątpliwie jedną z przyczyn, które zadecydowały o uchwaleniu w 1994 r. ustawy zmieniającej dotychczasowe przepisy prawa karnego nieletnich. W tej chwili podobne programy zmierzające do oceny skuteczności sankcji alternatywnych polegających na naprawieniu szkody i pojednaniu nieletniego sprawcy z ofiarą zaczęły - jakkolwiek w niewielkim jeszcze zakresie - funkcjonować w Polsce. W 1995 r. w ramach Stowarzyszenia Penitencjarnego „Patronat” powołano zespół ds. wprowadzenia mediacji oraz opracowano trzyletni eksperymentalny program mediacji pomiędzy nieletnim sprawcą przestępstwa i jego ofiarą⁵⁾. W tej sytuacji wydaje się interesujące i celowe przedstawienie podstawowych kierunków reformy prawa karnego nieletnich w Holandii, ponieważ wśród przeprowadzonych tam zmian istotną rolę odgrywają te, które dotyczą stosowania sankcji alternatywnych.

Nie bez znaczenia jest również fakt, że reforma postępowania z nieletnimi w Holandii do pewnego stopnia inspirowana była koniecznością dostosowania obowiązujących przepisów do wymagań Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Po ratyfikacji Konwencji Europejskiej i w związku z zamierzoną integracją z Unią Europejską problematyka ta wywołuje coraz większe zainteresowanie w Polsce. Warto więc zwrócić uwagę na to, w jaki sposób niektóre problemy w tym zakresie zostały rozwiązane w Holandii.

II

Zasady odpowiedzialności karnej nieletnich w Holandii uregulowane są w VIII tytule I części kodeksu karnego. Zmiana tych zasad w roku 1994 nastąpiła po blisko trzydziestoletnim okresie obowiązywania przepisów prawa karnego nieletnich z roku 1961, które weszły w życie w roku 1965. W ustawie z 1994 r. zrealizowano większość postulatów wysuniętych w końcowym raporcie powołanej w 1979 r. komisji do spraw reformy prawa karnego nieletnich⁶⁾. Komisja zajęła wtedy stanowisko, że w związku z większą dojrzałością kilkunastoletnich sprawców, niż miało to miejsce w poprzednich dziesięcioleciach, prawo karne obowiązujące w odniesieniu do nieletnich powinno opierać się na podobnych zasadach, jakie obowiązują w przypadku dorosłych. Jednocześnie z uwagi na to, że rozwój fizyczny i psychiczny młodych ludzi nie jest zakończony, komisja postulowała ograniczenie ingerencji państwa do niezbędnych granic i zachowanie pedagogicznego charakteru sankcji dla nieletnich. Zgodnie z zaleceniami komisji w nowej ustawie⁷⁾ nieletni nie jest już traktowany jako przedmiot ingerencji państwa zmierzającej do chronienia go przed ujemnymi wpływami z zewnątrz, a jako podmiot, który ponosi odpowiedzialność za swoje zachowanie i ma swoje prawa i obowiązki. Pod wieloma względami nastąpiło zmniejszenie różnic pomiędzy prawem karnym nieletnich i dorosłych, ale równocześnie rozbudowano katalog sankcji alternatywnych, specyficznych dla nieletnich. Spośród licznych propozycji komisji nie zrealizowano jednak w nowej ustawie tej, która zakładała rozciągnięcie zakresu obowiązywania prawa karnego nieletnich na grupę sprawców w wieku 18-24 lata. Swoje stanowisko w tym względzie komisja uzasadniała tym, że dopiero ok. 25 roku życia dochodzi do utraty wpływu podkultury młodzieżowej na jednostkę i dokonuje się wyboru pomiędzy integracją społeczną a karierą kryminalną. Ostatecznie jednak zachowano dotychczasowe granice wiekowe nieletności.

III

Zgodnie z poprzednio obowiązującymi przepisami prawo karne nieletnich stosowane było wobec sprawców, którzy popełnili przestępstwo lub wykroczenie⁸⁾ pomiędzy 12 a 18 rokiem życia. Od tej zasady kodeks karny przewidywał jednak dwa wyjątki. Pierwszy z nich dotyczył nieletnich pomiędzy 16 a 18 rokiem życia. W odniesieniu do sprawców, którzy w tym wieku popełnili czyn zabroniony, możliwe było stosowanie prawa karnego dorosłych, jeżeli przemawiał za tym ciężar czynu i osobowość sprawcy. Z kolei wobec dorosłych w wieku

pomiędzy 18 a 21 lat możliwe było stosowanie prawa karnego nieletnich, gdy sędzia uznał to za wskazane ze względu na właściwości osobowościowe sprawcy. W porównaniu do stanu prawnego z 1961 r. ustawą z 1994 r. rozszerzono możliwość zastosowania prawa karnego dorosłych wobec grupy nieletnich w wieku 16-18 lat. Obecnie może to nastąpić, gdy przemawia za tym ciężar czynu lub osobowość sprawcy bądź sędzia uzna to za potrzebne ze względu na okoliczności popełnienia czynu. Równocześnie rozszerzono możliwość stosowania prawa karnego nieletnich w odniesieniu do dorosłych, którzy w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyli 21 lat. Sąd może zdecydować o osądzeniu takiego sprawcy według prawa karnego nieletnich nie tylko wtedy, gdy uzna to za wskazane ze względu na jego osobowość, ale także wtedy, gdy przemawiają za tym okoliczności czynu.

W wyniku reformy zmodyfikowano katalog kar i środków stosowanych wobec nieletnich w taki sposób, aby zmniejszyć różnice pomiędzy prawem karnym dorosłych i nieletnich. W prawie karnym nieletnich z 1961 r. przewidziane były dwa rodzaje sankcji: kary i środki. Zasadnicza różnica pomiędzy nimi sprowadzała się do tego, że kary orzekane były na czas określony, podczas gdy środki orzekano z reguły na czas nieoznaczony w odniesieniu do nieletnich, którzy wymagali długotrwałych oddziaływań wychowawczych czy terapeutycznych. Wykonywanie środków nie mogło jednak trwać dłużej niż do chwili uzyskania pełnoletności. Regułą było orzekanie tylko jednak kary lub jednego środka, jakkolwiek obowiązujące przepisy dopuszczały możliwość kumulacji niektórych kar lub kary i środka.

Najsurowszą karę izolacyjną, przewidzianą tylko dla sprawców przestępstw, stanowiło umieszczenie w zakładzie dla nieletnich na okres od 1 do 6 miesięcy. Relatywnie niska górna granica wymiaru tej kary wskazuje na to, że nie była ona traktowana jako sankcja służąca wychowaniu i resocjalizacji nieletniego. Wręcz przeciwnie, ta najsurowsza sankcja przewidziana była dla sprawców, którzy nie wymagają szczególnych oddziaływań wychowawczych. Inną karą izolacyjną był areszt w wymiarze od 4 godzin do 14 dni. Sędzia, który orzekał karę aresztu, mógł określić w wyroku, że będzie on wykonywany w czasie wolnym lub podczas weekendów. Podobnie jak w innych krajach, w których funkcjonowała tego rodzaju kara, areszt traktowany był jako krótka terapia szokowa dla sprawców wymagających poważnego ostrzeżenia. Jeśli zaś chodzi o kary nieizolacyjne, to holenderskie prawo karne nieletnich znało dwie kary tego rodzaju: upomnienie i grzywnę orzeczaną w granicach od 5 do 500 guldów. Wykonanie kar izolacyjnych i kary grzywny mogło być warunkowo zawieszane w całości lub w części.

mogło być połączone z nałożeniem na nieletniego obowiązku określonego zachowania się, przy czym wykluczone było nałożenie takich obowiązków, które stanowiłyby ograniczenie praw i wolności religijnych lub politycznych.

Spośród środków stosowanych wobec nieletnich charakter izolacyjny miało przekazanie do dyspozycji rządu i umieszczenie w specjalnym zakładzie terapeutycznym. Podstawą przekazania do dyspozycji rządu było popełnienie przestępstwa przez nieletniego, który wykazywał tego rodzaju braki wychowawcze, że zachodziła potrzeba oddziaływań resocjalizacyjnych poza środowiskiem rodzinnym. Środek ten był wykonywany poprzez umieszczenie nieletniego w placówce wychowawczej na czas nieoznaczony, jednak nie dłużej niż do chwili ukończenia 21 lat. Umieszczenie nieletniego w odpowiedniej placówce należało do kompetencji Ministra Sprawiedliwości, który jednocześnie był uprawniony do uchylenia wykonywania tego środka warunkowo lub bezwarunkowo w każdym czasie. Niezależnie od tego, obowiązkiem sądu było rozstrzygnięcie w dwuletnich odstępach czasu, czy dalsze pozostawienie nieletniego w placówce jest zgodne z jego interesem.

Specjalne zakłady terapeutyczne przeznaczone były dla nieletnich sprawiających szczególne trudności wychowawcze bądź wykazujących cechy psychopatyczne. Sąd mógł tam umieścić nieletniego, który popełnił czyn zabroniony jako przestępstwo lub jedno z wymienionych wykroczeń, jeżeli został uznany za nie poczytalnego lub miał ograniczoną poczytalność, a jego właściwości osobowościowe wskazywały na konieczność zastosowania tego środka. Umieszczenie w zakładzie terapeutycznym następowało również na czas nieoznaczony, ale nie dłużej niż do osiągnięcia pełnoletności. Podobnie jak w przypadku przekazania do dyspozycji rządu, Minister Sprawiedliwości mógł uchylić wykonywanie tego środka warunkowo lub bezwarunkowo, a sąd zobowiązany był badać, czy w interesie nieletniego jest dalsze przebywanie w zakładzie.

Do środków nieizolacyjnych stosowanych wobec nieletnich należała konfiskata określonych praw lub przedmiotów oraz ustanowienie nadzoru. Konfiskata w pewnych wypadkach mogła być również orzekana jako kara. Nadzór orzekany był przez sąd karny, ale wykonywany przez sędziego opiekuńczego. Do niego należało wyznaczenie osoby lub instytucji wykonującej nadzór oraz uchylenie lub przedłużenie stosowania tego środka. W ramach wykonywania nadzoru sędzia opiekuńczy uprawniony był do umieszczenia nieletniego w rodzinie zastępczej lub w zakładzie wychowawczym. Ustanowienie nadzoru mogło

przestępstwa lub wykroczenia również wtedy, gdy popełnił taki czyn w stanie nie poczytalności. W każdym wypadku przesłanką ustanowienia nadzoru było stwierdzenie, że zachodzi zagrożenie fizycznego lub moralnego rozwoju nieletniego.

Na mocy ustawy z 1994 r. do prawa karnego nieletnich wprowadzono podział na kary zasadnicze i dodatkowe. Najsurowszą karą zasadniczą jest obecnie jednolicie ukształtowana kara pozbawienia wolności dla nieletnich, która zastąpiła funkcjonujące poprzednio kary izolacyjne aresztu i umieszczenia w zakładzie dla nieletnich. Górna granica wymiaru tej kary uległa podwyższeniu i została uzależniona od wieku sprawcy w chwili popełnienia czynu zabronionego. Maksymalny wymiar tej kary w odniesieniu do sprawców pomiędzy 12 i 16 rokiem życia wynosi 1 rok, w odniesieniu do starszych nieletnich - 2 lata.

Podwyższono również górną granicę wymiaru grzywny z 500 do 5000 guldenów. Górna granica zastępczej kary pozbawienia wolności w zamian za nieuiszczoną grzywnę wynosi obecnie 3 miesiące (poprzednio 14 dni). W przeciwieństwie do prawa karnego dorosłych, prawo nieletnich dopuszcza jednak w szczególnych wypadkach stosowanie sankcji alternatywnych w razie nieuiszczenia grzywny.

Kara upomnienia została wyeliminowana z katalogu kar stosowanych wobec nieletnich. Do kar dodatkowych należy znana uprzednio konfiskata określonych przedmiotów oraz przejęte z prawa karnego dorosłych pozbawienia prawa prowadzenia pojazdów. Brak możliwości orzeczenia wobec nieletniego pozbawienia prawa prowadzenia pojazdów na mocy poprzednio obowiązujących przepisów prawa karnego nieletnich prowadził niejednokrotnie do korzystania przez sądy z możliwości osądzenia go według prawa karnego dorosłych tylko dlatego, by wymierzyć mu taką karę.

Spośród środków stosowanych wobec nieletnich wyeliminowano ustanowienie nadzoru. Według obecnego stanu prawnego ustanowienie nadzoru nad nieletnim jest wyłącznie środkiem cywilnoprawnym. W miejsce przekazania do dyspozycji rządu i umieszczenia w specjalnym zakładzie terapeutycznym wprowadzono jednolity środek umieszczenia w placówce dla nieletnich. Maksymalny okres pobytu w takiej placówce ograniczono do 4, a w szczególnych wypadkach - do 6 lat.

IV

Istotne novum w zmienionym prawie karnym nieletnich stanowi wprowadzenie sankcji

alternatywnych jako trzeciej - obok kar i środków - formy reakcji na popełnienie przez nich czynu zabronionego. Używając terminu „sankcje alternatywne”, ustawodawca chciał podkreślić, że nie są one karami ani środkami, ale stanowią jakościowo odmienną formę reakcji, zawierającą elementy obydwu tych form. Samo pojęcie „alternatywne” sugeruje, że chodzi o sankcje wykonywane w obrębie społeczeństwa, a nie w obrębie samego wymiaru sprawiedliwości. Nie bez znaczenia jest też fakt, że wprowadzenie terminu „sankcje alternatywne” pozwoliło na rozwiązanie problemu dopuszczalności stosowania określonych form reakcji na przestępczość nieletnich przez policję i prokuraturę przy zastrzeżeniu orzekania kar i środków do wyłącznej kompetencji sądu.

Katalog sankcji alternatywnych w obecnie obowiązującym prawie karnym nieletnich jest znacznie bardziej rozbudowany niż w przypadku dorosłych, gdzie funkcjonuje jedynie kara pracy na rzecz społeczności lokalnej jako kara zasadnicza, stanowiąca alternatywę do bezwzględnej kary pozbawienia wolności do 6 miesięcy. Pod wpływem projektów realizowanych w postępowaniu z nieletnimi wprowadzono wprawdzie w ostatnich latach do prawa karnego dorosłych różne formy udziału w kursach i treningach społecznych jako obowiązki nakładane przez sąd przy stosowaniu środków probacyjnych, jednak tylko w ograniczonym zakresie i bez odpowiedniego uregulowania ustawowego⁹⁾. W porównaniu do tego prawo karne nieletnich poszło znacznie dalej. Ustawa z 1994 r. wymienia kilka rodzajów sankcji alternatywnych i uprawnia do ich stosowania nie tylko sąd, ale również policję i prokuraturę. Tym samym policja uzyskała prawo do samodzielnego odstąpienia od ścigania pod warunkiem, że nieletni wykazuje gotowość do wypełnienia określonych obowiązków. Warunkiem stosowania sankcji alternatywnych jest w każdym wypadku zgoda nieletniego, nie jest natomiast wymagana zgoda jego rodziców.

Nowe formy reakcji odwołują się do poczucia odpowiedzialności nieletniego i zakładają jego aktywny udział w ich wykonywaniu. Ustawa wyróżnia 4 rodzaje sankcji alternatywnych. Pierwszy z nich stanowi udział w projektach o krótkim czasie trwania, przeznaczonych dla sprawców drobnych kradzieży sklepowych i innych czynów o niewielkiej wadze. Do uczestniczenia w tych projektach nieletni kierowani są przez policję, a ich celem jest naprawienie szkody wyrządzonej w wyniku popełnienia czynu zabronionego. Drugi rodzaj sankcji alternatywnych to praca na rzecz społeczności lokalnej, a trzeci jest kombinacją dwóch poprzednich. W tym wypadku chodzi o wykonanie pracy w celu naprawienia szkody. Ostatni rodzaj sankcji alternatywnych stanowi udział w projektach o charakterze treningu

umiejętności społecznych, kursów szkoleniowych czy zajęć sportowych. Maksymalny czas ich trwania nie może przekroczyć 200 godzin. Z reguły tego rodzaju projekty ograniczają się do 10 - 15 dwugodzinnych spotkań. Funkcjonują także projekty związane z tygodniowym pobytem w internacie czy nawet projekty realizowane w obrębie 3 miesięcy i obejmujące jednocześnie zajęcia edukacyjne, sportowe i trening umiejętności społecznych. W praktyce te ostatnie projekty stanowią alternatywę do krótkoterminowej kary pozbawienia wolności.

Postępowanie karne w Holandii opiera się na zasadzie oportunizmu. Aż do rozpoczęcia rozprawy głównej prokurator może umorzyć postępowanie ze względu na interes ogółu. Kodeks postępowania karnego nie przyznaje policji prawa do samodzielnego umarzania postępowania, w praktyce jednak policja przejmuje w tym zakresie uprawnienia prokuratora. Postępowanie w sprawach z obszaru drobnej przestępczości, w których ciężar czynu jest nieznaczny, a podejrzany wszedł po raz pierwszy w konflikt z prawem, z reguły kończy się odstąpieniem od ścigania przez policję.

Przepisy prawa karnego nieletnich z 1961 r. znacząco ograniczały uprawnienia prokuratora do umorzenia postępowania. O ile w przypadku dorosłych prokurator decydował samodzielnie o umorzeniu postępowania lub skierowaniu sprawy do sądu, to w przypadku nieletnich mógł podjąć taką decyzję samodzielnie tylko w odniesieniu do spraw o wykroczeniu rozpoznawane w I instancji przez sądy rejonowe¹⁰⁾. W innych sprawach zobowiązany był do współdziałania z urzędem ochrony młodzieży i sędzią dla nieletnich. Umorzenie postępowania bez nakładania obowiązków na nieletniego wymagało uprzedniego zasięgnięcia opinii sędziego dla nieletnich, a umorzenie postępowania połączone z nałożeniem obowiązków było możliwe tylko za zgodą tego sędziego. W obydwu wypadkach prokurator był zobowiązany do wysłuchania opinii urzędu ochrony młodzieży. W razie różnicy stanowisk pomiędzy prokuratorem i przedstawicielem urzędu ochrony młodzieży sprawę ponownie przedstawiono sędziemu dla nieletnich. W praktyce w różnych okręgach wykształciły się różnorodne formy współdziałania prokuratora, sędziego dla nieletnich i przedstawiciela urzędu ochrony młodzieży. Najczęściej spotykaną formą były wspólne spotkania odbywające się w regularnych odstępach czasu, przeznaczone na omówienie bieżących spraw nieletnich i podjęcie decyzji.

Obok umorzenia postępowania funkcjonuje w Holandii jeszcze jedna instytucja,

umożliwiająca zakończenie sprawy bez kierowania jej do sądu. Jest to instytucja zwana „transakcją” uregulowana w holenderskim kodeksie karnym. Transakcja polega na zawarciu porozumienia pomiędzy podejrzanym i prokuratorem lub policją co do odstąpienia od ścigania w razie wypełnienia określonych obowiązków. Transakcja traktowana jest niekiedy jako szczególna forma warunkowego umorzenia postępowania. Różnice pomiędzy tymi instytucjami sprowadzają się do kilku kwestii¹¹⁾. Transakcja jest wyczerpująco uregulowana w kodeksie karnym, podczas gdy warunkowe umorzenie postępowania jest jedynie wspomniane w kodeksie postępowania karnego. Warunkowe umorzenie postępowania możliwe jest również w sprawach o przestępstwa zagrożone karą przekraczającą 6 lat pozbawienia wolności, podczas gdy transakcja w odniesieniu do takich przestępstw jest wyłączona. Z warunkowym umorzeniem postępowania mogą być połączone obowiązki, które nie znajdują się wśród obowiązków wyliczonych w przepisach kodeksu karnego regulujących transakcję.

Zgodnie z poprzednio obowiązującym prawem nieletnich uprawnienia policji do transakcji w sprawach nieletnich ograniczały się do lżejszych wykroczeń drogowych i do sprawców, którzy popełnili takie wykroczenie po ukończeniu 16 lat. Ograniczony był również zakres obowiązków, do wypełnienia których nieletni zobowiązywał się na mocy porozumienia z policją. Znacznie szersze uprawnienia miał w tym zakresie prokurator, który mógł zawrzeć porozumienie z nieletnim w sprawach o wykroczenia i o przestępstwa zagrożone karą nie przekraczającą 6 lat pozbawienia wolności. Zakres obowiązków w wypadku transakcji dokonanej przez prokuratora obejmował zapłatę określonej sumy pieniężnej na rzecz państwa, wydanie przedmiotów podlegających konfiskacie, zapłatę sumy odpowiadającej wartości przedmiotów podlegających konfiskacie lub korzyści uzyskanej przez nieletniego w wyniku popełnienia czynu zabronionego oraz częściowe lub całkowite naprawienie szkody. Podobnie jak w przypadku warunkowego umorzenia postępowania, w sprawach należących do sądu okręgowego jako sądu I instancji, prokurator mógł zawrzeć odpowiednie porozumienie z nieletnim tylko za zgodą sędziego dla nieletnich.

W praktyce większość spraw nieletnich w Holandii kończyła się na etapie postępowania przygotowawczego w wyniku zawarcia porozumienia z podejrzanym (transakcja) albo w wyniku warunkowego lub bezwarunkowego umorzenia postępowania. W latach osiemdziesiątych tylko około 20% spraw nieletnich zarejestrowanych przez policję kończyło się przekazaniem spraw do sądu¹²⁾.

Istotną zmianą wprowadzoną ustawą z 1994 r. w dziedzinie procedury karnej w sprawach nieletnich jest zniesienie obligatoryjnego współdziałania prokuratura, sędziego dla nieletnich i urzędu ochrony młodzieży. Zmiana ta inspirowana była orzeczeniami Międzynarodowego Trybunału Praw Człowieka, które postawiły pod znakiem zapytania zgodność niektórych przepisów holenderskiego prawa w zakresie postępowania z nieletnimi z gwarancjami zawartymi w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Chodzi tu zwłaszcza o orzecznictwo Trybunału odnośnie prawa do bezstronnego sądu. gwarantowanego art. 6 ust. 1 Konwencji. Trybunał w swoich orzeczeniach wyróżnia obiektywną i subiektywną stronę bezstronności sędziego. Subiektywny aspekt bezstronności sędziego może być oceniany jedynie w oparciu o okoliczności konkretnej sprawy, natomiast aspekt obiektywny związany jest z jego ewentualnym udziałem we wcześniejszych stadiach postępowania. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, bezstronność nie jest zachowana nie tylko wtedy, gdy sędzia faktycznie miał z daną sprawą do czynienia, ale także wtedy, gdy mógł mieć. W sprawie „Piersack” Trybunał potwierdził pogwałcenie art. 6 ust. 1 Konwencji, ponieważ przewodniczącym ławy przysięgłych była osoba, która wcześniej pełniła funkcję prokuratora, chociaż z daną sprawą nie miała do czynienia. Z kolei w sprawie „de Cuber” Trybunał uznał, że zasada bezstronności sędziego została naruszona, ponieważ osoba zasiadająca w składzie sądu uczestniczyła w postępowaniu przygotowawczym w charakterze sędziego śledczego¹³⁾. Orzecznictwo Trybunału nasiliło krytykę przymusowego współdziałania prokuratora, sędziego dla nieletnich i urzędu ochrony młodzieży. W sytuacji, gdy ten sam sędzia dla nieletnich uczestniczył we wspólnym spotkaniu, na którym omawiano sprawę nieletniego i był współodpowiedzialny za decyzje podjęte na etapie postępowania przygotowawczego, a następnie prowadził rozprawę w razie skierowania sprawy do sądu, dochodziło do naruszenia zasady bezstronności sądu. Niezależnie od tego, przymusową „radę trzech” krytkowano również za brak udziału obrońcy nieletniego. Zgodnie z nowymi przepisami prokurator podejmuje decyzję w sprawie nieletniego samodzielnie, a sędzia dla nieletnich zachował w postępowaniu przygotowawczym jedynie uprawnienia do stosowania tymczasowego aresztowania.

Inną zmianą, która również miała na celu poprawę sytuacji procesowej nieletniego, było przyznanie mu prawa do korzystania z bezpłatnej pomocy obrońcy we wszystkich sprawach, w których stosowane wobec niego sankcje alternatywne obejmują obowiązki przekraczające wymiar 20 godzin. Jednocześnie przyjęto zasadę, że policja uprawniona jest jedynie do stosowania sankcji alternatywnych obejmujących obowiązki

w wymiarze do 20 godzin, prokurator - do 40 godzin, a stosowanie sankcji połączonych z obowiązkami przekraczającymi 40 godzin należy do wyłącznej właściwości sągu. Jak już wspomniano wcześniej, maksymalny wymiar obowiązków realizowanych w ramach sankcji alternatywnych stosowanych wobec nieletnich wynosi 200 godzin i jest niewiele niższy niż w przypadku pracy na rzecz społeczności lokalnej przewidzianej w prawie karnym dorosłych (maksymalnie 240 godzin).

Sporo kontrowersji podczas debat dotyczących zmiany prawa karnego nieletnich wywoływała kwestia jawności i bądź niejawności postępowania. Według propozycji przedstawionych przez Ministra Sprawiedliwości ten problem powinien być uregulowany podobnie jak w przypadku dorosłych, tzn. regułą powinno być jawne rozpoznanie sprawy nieletniego. Taka propozycja spotkała się jednak z silną krytyką ze względu na jej sprzeczność z interesami nieletniego oraz zaleceniami Reguł Pekińskich¹⁴⁾, które przyznają nieletnim prawo do ochrony prywatności i niejawności postępowania. Ostatecznie przyjęto rozwiązanie kompromisowe polegające na tym, że w sprawach nieletnich regułą jest postępowanie niejawne, przewodniczący składu orzekającego może jednak zarządzić jawne rozpoznanie sprawy, jeżeli uzna, że w konkretnym wypadku interes ogółu ma większe znaczenie niż ochrona prywatności nieletniego, jego rodziców i opiekunów.

VI

Reforma prawa karnego nieletnich w Holandii przeprowadzona została w okresie charakteryzującym się tendencją do zaostrzenia polityki karnej wobec nieletnich. W latach 1960 - 1980 odnotowano tam blisko 8-krotny wzrost liczby przestępstw zarejestrowanych przez policję. Analiza danych statystycznych¹⁵⁾ wykazała, że za wzrost przestępczości odpowiadają przede wszystkim nieletni, a liczba nieletnich sprawców czynów zabronionych rośnie znacznie szybciej niż populacja dzieci i młodzieży. W następnym dziesięcioleciu przestępczość nieletnich mierzona w liczbach absolutnych spadała, co było związane m.in. z niżem demograficznym. Jeśli jednak wziąć pod uwagę liczbę sprawców przestępstw w przeliczeniu na 100 tys. ludności w tym samym wieku, to okazuje się, że przestępczość nieletnich wzrosła w tym czasie o ok. 10% w przypadku chłopców i 40% w przypadku dziewcząt. Wśród przestępstw popełnionych przez nieletnich zdecydowanie dominują przestępstwa przeciwko mieniu (85% wśród dziewcząt i 68% wśród chłopców). Przestępstwa z użyciem przemocy stanowią ok. 5% wszystkich przestępstw popełnionych przez nieletnich, przy czym udział poważnych przestępstw przeciwko życiu i

zdrowiu, chociaż wykazuje pewną tendencję wzrostową, ciągle jest niewielki (w grupie chłopców tego rodzaju przestępstw odnotowano w roku 1980 - 87, a w roku 1990 - 97, w grupie dziewcząt odpowiednio - 5 i 6). W świetle danych statystycznych za lata 1980 - 1990 zmiany poziomu i struktury przestępczości nieletnich nie wydają się dramatyczne, to jednak przekonanie o konieczności zahamowania wzrostu przestępczości nieletnich poprzez sięgnięcie do surowszych kar zdobywało sobie w ostatnich latach coraz większą popularność i nie pozostało bez wpływu na reformę prawa karnego nieletnich. W efekcie reforma z 1994 r. miała charakter dwutorowy. Z jednej strony zaostrzono politykę karną wobec nieletnich, co znalazło wyraz w podwyższeniu górnej granicy kary pozbawienia wolności dla nieletnich i rozszerzeniu możliwości osądzenia nieletniego według prawa karnego dorosłych. Z drugiej zaś strony w zakresie drobnej i średniej przestępczości ustawa z 1994 r. wprowadziła rozwiązania charakterystyczne dla „community control model” - modelu postępowania z nieletnimi uważanego za pośredni pomiędzy modelami opiekuńczym i neoklasycznym¹⁶⁾. Ten nowy modus traktowania nieletnich operuje sankcjami alternatywnymi, które uważane są za najważniejszą innowację w systemie wymiaru sprawiedliwości w XX wieku¹⁷⁾. Wśród zalet takich sankcji wymienia się to, że są wykonywane w obrębie społeczności lokalnej, pozwalają na zachowanie wyraźnej relacji pomiędzy czynem i reakcją na jego popełnienie, chronią interesy ofiar przestępstw, a jeśli chodzi o sprawców, to sprzyjają uświadomieniu sobie przez nich ujemnych konsekwencji własnych zachowań i wyrównanie wyrządzonej szkody poprzez własne pozytywne działania.

Polska ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r.¹⁸⁾ nie posługuje się terminem „sankcje alternatywne”, wśród środków stosowanych wobec nieletnich wymienia jednak zobowiązanie nieletniego do określonego postępowania (art. 6). Ten przepis ustawy pozwala na stosowanie sankcji alternatywnych w ramach obowiązującego prawa i jest podstawą eksperymentalnych programów pojednania sprawcy z ofiarą w postępowaniu z nieletnimi. W przeciwieństwie do rozwiązań funkcjonujących w innych krajach, polska ustawa nie pozwala jednak na stosowanie sankcji alternatywnych przez policję i prokuraturę. Art. 42 § 4 ustawy przewiduje jedynie możliwość przekazania sprawy nieletniego szkole, do której uczęszcza lub organizacji społecznej, do której należy, jeśli sędzia rodzinny uzna za dostateczne te środki oddziaływania, jakimi dana szkoła lub organizacja dysponuje. Przyznanie sędziemu dla nieletnich centralnej pozycji we wszystkich stadiach postępowania, wprowadzone kodeksem postępowania karnego z 1928 r. i utrzymane przez

ustawę z roku 1982, uzasadnione jest tym, aby dać sędziemu możliwość poznania nieletniego i konsekwentnego realizowania określonej linii wychowawczej w całym postępowaniu¹⁹⁾. Połączenie funkcji śledczych i orzekających w ręku tego samego sędziego budzi jednak wątpliwości co do jego bezstronności i co do zgodności przyjętych rozwiązań z art. 6 Konwencji Europejskiej. Pozostawienie postępowania w sprawach nieletnich do wyłącznie

właściwości sądów niesie też z sobą niebezpieczeństwo ujemnych skutków ich kontaktu z sądem, a zwłaszcza niebezpieczeństwo stygmatyzacji. Z tego względu Reguły Pekińskie zalecają, aby sprawą nieletniego zajmował się przede wszystkim organ pozasądowy, który zawsze, gdy jest to możliwe, powinien stosować środki pozasądowe. W ramach obowiązującego u nas obecnie prawa nieletnich realizacja tych zaleceń jest jednak niemożliwa²⁰⁾.

Przypisy:

- 1) Na temat podstawowych założeń austriackiej ustawy o sądownictwie dla nieletnich por. B. Stańko-Kawecka: Założenia prawa karnego nieletnich w Austrii, Państwo i Prawo 1996, z. 12, s. 67-74.
- 2) R.Böttcher, K.Weber: Erstes Gesetz zur Änderung des Jugendgerichtsgesetzes, Neue Zeitschrift für Strafrecht 1990, z. 12, s.561 - 566.
- 3) H.J.Scholten, F.G.A. ten Siethoff: Jugendstrafe und Jugendstrafvolzug in den Niederlanden (w:) F. Dünkel, K. Meyer (red.): Jugendstrafe und Jugendstrafvolzug. Stationäre Massnahmen der Jugendkriminalrechtspflege im internationalen Vergleich, Freiburg 1985, t. 1, s. 648.
- 4) Termin „net-widening” (rozciąganie sieci) używany jest dla określenia zjawiska polegającego na zwiększeniu populacji osób objętych działalnością instytucji formalnej kontroli społecznej poprzez kierowanie do programów „diversion” takich nieletnich, którzy w sytuacji, gdyby tego rodzaju programy nie funkcjonowały, nie byłiby objęci żadną instytucjonalną formą kontroli. Na temat „net-widening” w postępowaniu z nieletnimi, por.: H. Kolakowska-Przełomiec, D. Wójcik: Selekcja nieletnich przestępców w sądach rodzinnych, Wrocław 1990, s. 30 - 31.
- 5) J.Waluk: O pojednaniu ofiary ze sprawcą przestępstwa (w:) Problemy więziennictwa u progu XXI wieku. I Polski Kongres Penitencjarny. Kalisz 1996, s. 530 - 540.
- 6) Na temat raportu (częściowego i końcowego) komisji por.: H.J.Scholten, F.G.A. ten Siethoff: Jugendstrafe ..., op. cit., s. 649 - 654.
- 7) O kierunkach zmian w prawie karnym nieletnich wprowadzonych w Holandii ustawą z 1994 r.: A. van Kalmthout, P.Vlaardingerbroek: Das neue Jugendstraf (prozess) recht in den Niederlanden, ref. na sympozjum „Entwicklungstendenzen und Reformstrategien im Jugendstrafrecht im internationalen Vergleich”, 26-31.08.1995, Greifswald (materiały z sympozjum w druku).
- 8) Funkcjonujący w holenderskim prawie karnym podział na „misdrijven” i „overtredingen” mniej więcej odpowiada podziałowi na przestępstwa i wykroczenia w polskich prawie karnym.
- 9) A. va Kalmthout, P.Vlaardingerbroek: Das neue..., op. cit., s. 17.
- 10) Orzekanie w I instancji w sprawach o popełnienie wykroczenia należy w Holandii do sądów rejonowych (kantonrecht), a w sprawach o przestępstwa - do sądów okręgowych (arrondissementsrechtbank). Wyjątek stanowią niektóre wykroczenia, np. włóczęgostwo, żebractwo, sutenerstwo czy wykroczenia polegające na naruszeniu ustawy narkotykowej, zastrzeżone do właściwości sądów okręgowych jako sądów I instancji.
- 11) H.J.Scholten, F.G.A. ten Siethoff: Jugendstrafe..., op. cit., s. 579 - 581.
- 12) J. Junger-Tas: Juvenile Delinquency in the Netherlands: Trends and Perspectives, International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice 1992, t. 16, nr 2, s. 218.
- 13) O bezstronności sądu w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji Europejskiej i w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: P.Hofmański: Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego. Białystok 1993, s. 257 - 260.
- 14) Wzorcowe Reguły Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich (Reguły Pekińskie), Archiwum Kryminologii 1993, t. XIX, s. 245 - 268.
- 15) Dane dotyczące przestępczości nieletnich w Holandii za: J. Junger-Tas: Juvenile..., op. cit., s. 208 - 227.
- 16) Na temat „community control model” por.: J. Junger-Tas: Juvenile..., op. cit., s. 223 - 227.
- 17) Ibidem, s. 227.
- 18) Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26.10.1982 r. (Dz.U. Nr 35, poz. 228).
- 19) A.Strzembosz: System sądowych środków ochrony dzieci i młodzieży przed niedostosowaniem społecznym. Lublin 1985, s. 68 - 81.
- 20) Na temat Regul Minimum dotyczących Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich por.: A.Grzeskowiak: Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce w świetle Regul minimalnych ONZ dotyczących wymiaru sprawiedliwości względem nieletnich (w:) B.Kowalska-Ehrlich, S.Walczak (rek.): Prawne i pedagogiczne aspekty resocjalizacji nieletnich, Warszawa 1992, s. 123 - 134.

WSPÓŁDZIAŁANIE WYSPECJALIZOWANYCH SŁUŻB SOCJOPSYCHOMEDYCZNYCH Z AMERYKAŃSKIMI SĄDAMI RODZINNymi

(Na przykładzie Sądu do Spraw Spadkowych i Rodzinnych w Salem, dla powiatu Essex, w stanie Massachusetts)

Opracowano na podstawie pisemnych sprawozdań i ustnych informacji przekazywanych przez prezesa Sądu Rodzinnego w Salem dra Th. Buczko podczas jednego ze spotkań z pracownikami Zakładu Psychologii Wychowawczej i Resocjalizacyjnej Katedry Psychologii UŁ i z sędziami wydziałów rodzinnych Sądu Rejonowego w Łodzi w dniu 26 września 1994 r.

1. UWAGI WSTĘPNE

Sąd do Spraw Spadkowych i Rodzinnych w Salem obsługuje powiat Essex liczący około 750 000 mieszkańców. Zatrudnia pięciu sędziów, łącznie z prezesem. W 1989 r. rozpatrzył 2840 spraw. W następnych latach wpływ spraw wynosił: 3526 w 1991, 4761 w 1993 i 5062 w 1994 r. Najwięcej (30-40 %) dotyczy ustanowienia świadczeń na rzecz dzieci (1775 spraw w 1994 r.), na drugim miejscu plasują się sprawy dotyczące odwiedzin dzieci przez rodziców nie sprawujących nad nimi codziennej opieki (1341 spraw w 1994 r.), a na trzecim miejscu - sprawy o ustanowienie opieki (1091 spraw w 1994 r.).

Systematycznie wzrasta liczba spraw o ograniczenie władzy rodzicielskiej. W 1989 r. było ich 140, w 1991 r. - 402, w 1993 - 697, a w 1994 - 825.

Zarówno sędziowie, jak i pracownicy Wydziału Kurateli (Wspomagania Rodziny - Family Service Probation Departament) wiążą systematyczny wzrost liczby rozpatrywanych spraw z rozszerzeniem się i wkraczaniem w codzienne życie amerykańskich rodzin konsumpcji narkotyków i alkoholu.

Sądy rodzinne mają do czynienia z patologią społeczną, głównie w sferze obyczajności (moralności), ale również z patologią o charakterze kryminalnym i psychiatrycznym. Są więc zmuszone do korzystania z usług

kompetentnych, wyspecjalizowanych służb pracowników socjalnych, psychologów i lekarzy.

Na co dzień z sądami rodzinnymi ściśle współpracują funkcjonujące od 1972 r. w ich strukturze wydziały kurateli. Pracownicy merytoryczni zorientowanych na pomaganie rodzicom wydziałów kurateli, zwani kuratorami (probation officers) spełniają powinności ciążące na kuratorach wydziałów rodzinnych sądów rejonowych w Polsce oraz wykonują znaczną część zadań, które zaczęto organizować w 1969 r. (jako ośrodki diagnostyczne).

Amerykańskie sądy rodzinne korzystają w różnym zakresie z usług klinik sądowych i wyspecjalizowanego biura (ośrodka) Stowarzyszenia Psychologii Sądowej oraz innych instytucji i specjalistów w zakresie rozmaitych dyscyplin naukowych, powołanych w charakterze biegłych.

2. WYDZIAŁ KURATELI SĄDU RODZINNEGO W SALEM, JEGO ORGANIZACJA I ZADANIA

Wydział Kurateli stanowi integralną część struktury sądu. Wydziały takie istnieją w 12 sądach rodzinnych obsługujących mieszkańców 14 powiatów stanu Massachusetts.

Wydział Kurateli Sądu Rodzinnego w Salem zatrudnia 13 kuratorów, którzy legitymują się przeważnie wykształceniem psychologicznym,

oraz 4 osoby personelu administracyjno-biurowego.

Kuratorzy sądów rodzinnych udzielają procesującym się stronom i ich adwokatom wydatnej pomocy w dochodzeniu do porozumienia oraz dostarczają sędziom ustaleń niezbędnych do rozstrzygnięć w przypadku, gdy strony nie mogą dojść do porozumienia. Zadania kuratorów rodzinnych różnią się istotnie od zadań kuratorów zatrudnionych w sądach karnych i opiekujących się przestępcami.

Do podstawowych zadań kuratorów sądów rodzinnych należą: prowadzenie mediacji, prowadzenie badań (dokonywanie ustaleń w sprawie) i egzekwowanie świadczeń orzeczonych na utrzymanie dzieci (alimentów) oraz inne czynności zalecane przez sędziów.

2.1. Mediacje

Prowadzenie mediacji to bardzo ważne zadanie kuratorów sądów rodzinnych. Mediacje dotyczą przeważnie ustanowienia opieki nad dzieckiem, warunków odwiedzin dziecka i alimentów. Nie prowadzi się natomiast w zasadzie mediacji w celu wycofania pozwu o rozwód czy separację. Orzeczenia rozwodu bądź separacji bowiem zapadają niemal automatycznie po wyrażeniu zgodnej deklaracji stron.

Podczas mediacji kurator pełni funkcję bezstronnego pośrednika pomagającego adwokatom i ich klientom w rozwiązaniu konfliktów. Mediacja służy wyartykułowaniu przedmiotów sporu między stronami i stanowi forum, na którym strony mogą rozważać warianty możliwych rozwiązań. Najczęstszymi tematami mediacji są: ustanowienie opieki nad dzieckiem, odwiedziny (kontakty z dzieckiem) i świadczenia (alimenty) na rzecz dziecka.

W Sądzie Rodzinnym dla powiatu Essex codziennie sześciu kuratorów uczestniczy w jednym z najbardziej satysfakcjonujących doświadczeń, jakie można sobie wyobrazić - w podejmowaniu z powodzeniem interwencji pomiędzy zwaśnionymi ludźmi, w ukierunkowaniu rozmowy na wspólny cel. W ciągu miesiąca prowadzi się przeciętnie 300 posiedzeń mediacyjnych, które w 60% przypadków doprowadzają do zawarcia ugody. Jeżeli strony nie mogą dojść do porozumienia, to kurator towarzyszy im w sądzie, dostarczając sędziemu informacji i wskazówek pomocnych przy ferowaniu wyroku. Mediacja stanowi dla kuratora jedyną (w swoim rodzaju) sposobność przyczynienia się do pomocy w uzyskaniu finansowego wsparcia, ulgi w niepokoju i poczucia bezpieczeństwa procesujących się stron.

W trakcie toczącej się sprawy rozwodowej strony

nierzadko uczestniczą w czterech lub pięciu posiedzeniach mediacyjnych. Przedmiotem mediacji są: wysokość alimentów; częstotliwość i warunki odwiedzin dzieci; występowanie z wnioskiem o podwyższenie świadczeń alimentacyjnych przez rodzica sprawującego bezpośrednią opiekę nad dzieckiem, którego sytuacja ekonomiczna uległa pogorszeniu; dostosowanie odwiedzin i sprawowania opieki w sytuacji, gdy jedno z dzieci decyduje się zamieszkać z rodzicem nie sprawującym dotąd bezpośredniej opieki; podział mienia stanowiącego wspólnotę małżeńską; podział kosztów kształcenia dzieci; zakończenie alimentacji w związku z usamodzielnieniem się dziecka; podział pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży domu stanowiącego współwłasność małżonków.

Posiedzenie mediacyjne umożliwia stronom uczestniczenie w procesie podejmowania decyzji, w rozstrzyganiu (współosądzaniu) sprawy. Jest więc wysoce satysfakcjonujące nie tylko dla prowadzącego je kuratora, ale przede wszystkim dla procesujących się stron. Osiągnięte w toku mediacji uzgodnienie definitywnie kończy sprawę w sądzie pierwszej instancji. Uwalnia więc strony od dalszych kosztów finansowych i zdrowotnych. Zapobiega zakłóceniom zdrowia psychicznego procesujących się stron oraz zmniejsza negatywne konsekwencje rozwodu rodziców na rozwój psychiczny i społeczny dzieci.

2.2. Prowadzenie badań (dokonywanie ustaleń w sprawie)

Zazwyczaj partnerzy decydujący się na rozstanie przeżywają uczucie zażenowania, gniewu, winy i niepokoju się o przyszłość. Komunikacja między nimi jest zaburzona lub całkowicie zerwana. W tej dość typowej atmosferze strony nie potrafią uzgodnić, kto powinien sprawować opiekę nad dziećmi, jak uregulować kwestię odwiedzin, kto powinien wyprowadzić się ze wspólnego domu. Dochodzi do sporów i zarzutów przedstawianych w pozwach i innych pismach procesowych. Sędzia może zarządzić dochodzenie w celu ustalenia stanu faktycznego i wtedy jeden z kuratorów odwiedza wskazane domy, przeprowadza wywiady z rodzicami, dziadkami, dziećmi, sąsiadami, policją, lekarzami i innymi osobami, mogącymi udzielić informacji na temat rozpatrywanej sprawy. Dokonanie tego rozpoznania zajmuje kuratorowi przeciętnie 25 godzin. Jeśli zachodzi potrzeba, a kurator ułatwia stronom poddanie się badaniom psychiatrycznym lub uczestnictwo w programie treningu interpersonalnego (np. na temat „aktywa małżeńska”).

Większość dokonywanych rozpoznań dotyczy ustanowienia opieki nad dzieckiem. Kurator ma przedstawić sądowi rekomendacje zgodnie z

MEDIATOR
nr 5

styczeń 1998r.

(1/98)

styczeń 1998r.

(1/98)

najlepszymi interesami dziecka. Kurator dokonuje ustaleń w sprawie, jest zobowiązany do uporządkowania zebranego materiału, oddzielenia stanu faktycznego od fikcji i sporządzenia kompletnego oraz logicznego, trudnego do zakwestionowania pisemnego sprawozdania z dobrze uzasadnioną opinią.

Nie wszystkie sprawy są tak dramatyczne jak dotyczące porwania dziecka przez rodzica czy nadużyć seksualnych, ale każde postępowanie rozpoznawcze stawia przed kuratorem poważne wymagania. Ich wypełnienie niejednokrotnie absorbuje kuratora przez cały rok lub jeszcze dłużej. Tak długa praca z jedną rodziną jest z pewnością wyczerpująca zarówno dla jej członków, jak i dla kuratora. Bywa jednak konieczna dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy.

W 1990 r. kuratorzy Sądu Rodzinnego dla powiatu Essex dokonali rozpoznania w 140 sprawach. Każdy z kuratorów przeprowadził badania w około 15 sprawach.

2.3. Egzekwowanie świadczeń orzeczonych na utrzymanie dzieci.

Niemal każdego tygodnia media informują o aresztowaniu kogoś sławnego za uchylanie się od płacenia alimentów lub w artykułach prasowych ubolewa się z powodu niskich świadczeń alimentacyjnych. Wiele jest jeszcze do zrobienia, by zapewnić otrzymywanie alimentów każdemu uprawnionemu do ich pobrania. W ostatnich latach w wielu stanach poczyniono jednak znaczne postępy w ściąganiu i wypłacaniu alimentów. Szczególnie doniosłe jest zaangażowanie rządu federalnego i zaoferowanie przezeń zwrotu kosztów ponoszonych przez stany w toku ściągania świadczeń alimentacyjnych. Zaangażowanie rządu federalnego nie ma charakteru filantropijnego. Zmierza ono bowiem do redukcji nakładów na pomoc socjalną. Skuteczna egzekucja zasadzonych alimentów przyczynia się do ograniczenia wydatków instytucji opieki społecznej na pomoc udzielaną na utrzymanie nie alimentowanych dzieci. To zaś pomaga zmniejszyć deficyty w budżecie federalnym i w budżetach stanowych.

W roku budżetowym 1989 wszystkie wydziały kurateli sądów rodzinnych stanu Massachusetts zebrały 100 mln dol., a biuro powiatu Essex – dość znaczną sumę 13 mln dol. To skłoniło urząd skarbowy (ministerstwo przychodów) do przejęcia od kuratorów odpowiedzialności za ściąganie świadczeń alimentacyjnych.

Nie wszyscy zobowiązani do świadczeń alimentacyjnych są skłonni do ich uiszczania. Niestety trzeba odnaleźć płatnika, uzyskać orzeczenie sądu o zobowiązaniu, wnieść skargę o

niestosowanie się do orzeczenia sądu lub sprawę o ustalenie wysokości wynagrodzenia i dopiero wtedy możliwe staje się kontrolowanie uiszczenia ustalonych świadczeń. Kuratorzy wspomagają w tym zakresie urzędników skarbowych.

Dość często trzeba tę samą sprawę wносить do sądu dwa, trzy razy lub nawet cztery razy w ciągu roku, ponieważ osoba z niskimi kwalifikacjami zawodowymi notorycznie zmienia pracę. W trakcie kryzysu ekonomicznego i osoby odpowiedzialne tracą pracę nie z własnej winy. Nie są więc w stanie czasowo wypłacać alimentów. W takich przypadkach kuratorzy wyjaśniają sądowi zaistniałe okoliczności i doradzają zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności, by umożliwić podsądnemu znalezienie pracy. W przypadkach celowego uchylania się od pracy pod nadzorem i niemożności jej znalezienia kuratorzy roztaczają kontrolę nad takimi dłużnikami i zobowiązują ich do cotygodniowego informowania o wysiłkach podejmowanych w celu znalezienia pracy.

Niepłacenie w ogóle lub płacenie zbyt niskich alimentów stanowi niewątpliwie nadużycie wobec dziecka. Pozbawienie dziecka tego, co mu się należy, jest tak samo demoralizujące jak zbyt surowa dyscyplina. Z tego powodu kuratorzy sądów rodzinnych priorytetowo traktują swoje angażowanie się w ściąganie należności alimentacyjnych od uchylających się płatników.

2.4. Inne świadczenia kuratorów sądu rodzinnego.

Kuratorzy nadzorują przebieg spotkań z dziećmi rodziców nie sprawiających bezpośredniej codziennej opieki, wtedy gdy nadzór taki jest zdaniem sądu nieodzowny. Zleca się go w przypadkach wcześniejszej seksualnej bądź fizycznej przemocy wobec dzieci, a także w przypadkach uwięzienia lub uzależnienia rodzica od narkotyków oraz w innych przypadkach wymagających pomocy kuratora w odbudowaniu zniszczonych relacji, przy jednoczesnym zapewnieniu dzieciom ochrony.

Często kuratorzy Sądu Rodzinnego w Salem pełnią funkcje doradców. Doradzają klientom sądu skontaktowanie się z agencją pomocy społecznej, odpowiednim terapeutą lub z grupą wsparcia, od których zainteresowane osoby mogą uzyskać specjalną poradę lub doznać ulgi w niepokoju i stresie. Sieć profesjonalnej pomocy, z której korzystają klienci Wydziału Kurateli Sądu Rodzinnego w Salem rozciąga się od Sangus do Salisbury. W większości przypadków kuratorzy są w stanie skierować potrzebującą pomocy osobę do właściwego i zarazem dostępnego ośrodka. W 1990 r. z możliwości tej skorzystało 170 osób.

Niekiedy kuratorzy nadzorują wyprowadzkę

jednej ze stron ze wspólnego domu małżonków, by nie zostały zabrane rzeczy, które powinny pozostać na miejscu.

Kuratorzy rodzeni koordynują wysiłki agencji pomocy społecznej i systemu sądowego, dostarczając informacji personelowi wykonującemu postanowienia sądu i wspomagają ustanowionych opiekunów dzieci w wypełnianiu ich roli.

Ze względu na to, że rozwód i separacja rodziców mogą powodować ogromne urazy emocjonalne, od czasu do czasu kuratorzy sądu rodzinnego są zaproszeni do udziału w publicznie toczonych dyskusjach panelowych na temat roli sądu w takich sprawach. Dyskusje takie przyczyniają się do podnoszenia świadomości społeczeństwa i stanowią ważny element w kształtowaniu dobrych relacji między sądem a obywatelami. Budzeniu zaufania do sądu służą niczym nie krępowane możliwości kontaktowania się z kuratorem uczestników procesu rozwodowego i zadawania pytań dotyczących rozmaitych aspektów sprawy.

Kuratorzy uczestniczą ponadto w sprawach dotyczących przemocy w małżeństwie (fizycznego, psychicznego, moralnego znęcania się - § 209 A prawa stanowego). Do powinności kuratora w takich sprawach należy przeprowadzenie rozmów z jedną lub obiema stronami, a także z dziećmi i innymi osobami oraz dostarczenie sędziemu przesłanek do orzeczenia pozbawienia pozwanego (oskarżonego) władzy rodzicielskiej lub nakazu przed dalszymi naruszeniami obowiązującego prawa.

Scharakteryzowane najważniejsze aspekty pracy wykonanej przez kuratorów sądu rodzinnego w stanie Massachusetts wskazują na to, że amerykańscy kuratorzy rodzeni wykonują zadania *par excellence* profilaktyczne. Dokonują rozeznania faktów, kierują posiedzeniami mediacyjnymi, doradzają i konsultują procesujące się strony, kierują do specjalistów. Dostarczają sędziom zweryfikowanych przesłanek dla prawidłowych, zgodnych z dobrze pojętym interesem dzieci procesujących się stron rozstrzygnięć spraw. W istotnym stopniu łagodzą destrukcyjne dla dalszego rozwoju dzieci skutki rozwoju rodziców.

Wydaje się, że zakres pracy amerykańskich kuratorów rodzinnych jest szerszy od dotychczasowego zakresu pracy kuratorów zawodowych naszych wydziałów rodzinnych. Amerykańscy kuratorzy wypełniają część zadań naszych rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych. Mają do tego odpowiednie przygotowanie merytoryczne, jakie daje im psychologiczne wykształcenie.

Podobne poszerzenie zadań polskich kuratorów

wydziałów rodzinnych będzie możliwe w najbliższej przyszłości po zatrudnieniu na nowych etatach kuratorów zawodowych osób legitymujących się wykształceniem psychologicznym i w zakresie pedagogiki specjalnej.

3. KLINIKI SĄDOWE

Kliniki sądowe pełnią funkcje placówek wzorcowych. W stanie Massachusetts placówki takie działają w dwóch okręgach: Middlesex i Norfolk. Ich podstawowym zadaniem jest zapewnienie opieki klinicznej średniej i ubogiej warstwie społeczeństwa, których nie stać na opłacenie podobnych usług świadczonych przez odpowiednich specjalistów w ramach praktyki prywatnej. W skład pięcioosobowego zespołu w Norfolk wchodzi lekarze psychiatry, psychologowie o pracownicy socjalni. W każdej klinice sądowej pracuje personel administracyjny, który prowadzi biuro i czynności właściwe dla sekretariatu. Wszyscy pracownicy klinik są opłacani przez sąd i pracują wyłącznie na potrzeby sądów rodzinnych.

Skierowania do kliniki sądowej wystawiają sędziowie rodzeni, adwokaci i pracownicy socjalni. W każdej klinice sądowej pracuje personel administracyjny, który prowadzi biuro i czynności właściwe dla sekretariatu. Wszyscy pracownicy klinik są opłacani przez sąd i pracują wyłącznie na potrzeby sądów rodzinnych.

Skierowania do kliniki sądowej wystawiają sędziowie rodzeni, adwokaci i pracownicy socjalni wydziałów kurateli sądów rodzinnych. Kuratorzy mogą kontaktować się z pełniącym dyżur klinicystą sądowym i prosić go o włączenie się do dyskusji toczących się pod ich kierunkiem oraz do procesów podejmowania decyzji w sprawach dotyczących sprawowania opieki nad dzieckiem, odwiedzin, ograniczenia władzy rodzicielskiej, świadczeń na rzecz dziecka. Do typowych spraw, w których korzysta się ze specjalistycznej wiedzy i doświadczenia klinicystów sądowych, należą: podejrzenie o wykorzystywanie lub zaniedbywanie dzieci; budzący wątpliwości stan zdrowia psychicznego rodzica sprawującego bezpośrednią opiekę nad dzieckiem lub odwiedzającego dzieci; potrzeba psychiatrycznej bądź innej specjalistycznej pomocy dziecku; wybór rodzica tymczasowo lepiej predysponowanego do zaspokajania podstawowych potrzeb dziecka; pilna ocena stopnia zagrożenia dla partnera i/lub dziecka przy podejmowaniu postanowień dotyczących czasowo sprawowania opieki nad dzieckiem bądź jego odwiedzin.

Sądowi klinicyści dostarczają kompetentnych informacji dotyczących tego, z jakimi placówkami

pomocy należy skontaktować rodzinę znajdującą się w kręgu zainteresowań sądu oraz innych danych pomocnych w rozstrzygnięciu sprawy. Pomagają również dysfunkcyjnym rodzinom w dotarciu do specjalistów i instytucji prowadzących doradztwo i terapię dla dorosłych i dzieci, w przypadku rozwodu i ponownych związków małżeńskich.

Sądowi klinicyści mogą także kontaktować rodziny z odpowiednimi placówkami w celu uzyskania informacji istotnych dla dalszego przebiegu procesu sądowego. Kierują na treningi umiejętności interpersonalnych w zakresie pełnienia ról rodzicielskich, stymulowania rozwoju dziecka czy przeprowadzania rozwodu przy minimalnych kosztach. Jeżeli strony dysponują odpowiednimi środkami finansowymi, to mogą korzystać z prawnej praktyki klinicznej.

Sędziowie rodinni mogą kierować uczestników procesu do klinicysty sądowego w celu podjęcia natychmiastowej interwencji. Dotyczy to różnych sytuacji kryzysowych w rodzinie. Zwykle w sprawach tego typu konieczne jest przeprowadzenie rozmowy z młodszymi dziećmi w celu ustalenia, czy były one wykorzystywane bądź zaniedbywane, oraz pod kątem oceny, który rodzic lub opiekun zapewni dzieciom doraźnie pełniejsze bezpieczeństwo. W szczególnie drastycznych przypadkach klinicyści wnioskują o umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczej.

Psychiatry i psychologowie pracujący w klinice sądowej przeprowadzają badania dla dokonania oceny sprawności umysłowej uczestników procesu sądowego. W przypadku, gdy osoba dorosła lub dziecko zagraża osobie lub otoczeniu, jest kierowana na hospitalizację w placówce psychiatrycznej celem uzyskania niezbędnej pomocy.

Sędziowie rodinni zalecają klinicystom określenie rekomendacji odnośnie do osób, którym można powierzyć opiekę nad dzieckiem, pozwolić na kontakty z dziećmi, powierzyć opiekę nad niepełnosprawnymi, osobami starszymi czy niepełnosprawnymi umysłowo. Przed wydaniem opinii na okoliczność wskazaną przez sąd klinicyści kontaktują się z członkami rodziny i innymi osobami, np. z terapeutą, nauczycielami, opiekunami i ośrodkiem pomocy społecznej oraz policją, innymi sądami, szpitalami. Z przeprowadzonych czynności wynika klinicysta sądowy opracowuje pisemne sprawozdanie z wnioskami dla sądu. Może towarzyszyć rodzinie w procesie podejmowania decyzji i realizacji zaleceń bądź występować przed sądem w charakterze biegłego.

Efektywność działalności klinik sądowych jest wręcz imponująca – ponad 90% kierowanych do nich spraw jest rozstrzygana w drodze rozmów i

wspólnego podejmowania decyzji przez strony. Sędzia jedynie aprobuje te decyzje zamiast z urzędu ferować orzeczenia.

Zakres świadczeń amerykańskich klinik sądowych pokrywa się zatem z grubsza z zakresem świadczeń rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych. Placówki amerykańskie mają jednak znacznie większą autonomię w podejmowaniu decyzji w sprawie.

Rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne wykonują natomiast jedynie ściśle zlecenia sądów. Formułowane przez nie wnioski w sprawie z reguły nie wychodzą poza ramy określone przez sąd. Specjaliści zatrudnieni w rodzinnych ośrodkach diagnostyczno-konsultacyjnych nie podejmują żadnych rozstrzygających decyzji w sprawie. Dostarczają jedynie przesłanek do orzeczenia sądowego.

4. BIURA TOWARZYSTWA PSYCHOLOGII SĄDOWEJ

Towarzystwo Psychologii Sądowej (Forensic Psychology Associates – FPA) zrzesza psychologów-praktyków. Kierują nim dr Eric Brown i dr Peter Goldring. Główne placówki usługowe Towarzystwa znajdują się w Newton i w Billerica. Zatrudnieni w nich psychologowie doświadczenie zawodowe nabyli pracując w sądach, zakładach karnych i ośrodkach (społecznościach) terapeutycznych, świadcząc wszędzie pełen zakres usług.

Ośrodek usługowy FPA w Newton zaoferował w 1994 r. Sądowi do Spraw Spadkowych i Rodzinnych w Salem świadczenie następujących usług:

- przeprowadzenie badań i dokonanie ocen,
- sporządzanie opinii i raportów, prowadzenie psychoterapii oraz treningów i doradztwa.

Ośrodek w Newton specjalizuje się w:

- określaniu stopnia zagrożeń i przemocy w rodzinie;
- sporządzaniu opinii dotyczących ustanowienia opieki i ustalania warunków odwiedzin dzieci;
- sporządzaniu opinii dotyczących warunkowego zwolnienia z zakładu karnego;
- sporządzaniu opinii o sprawcach przestępstw seksualnych bądź o rzekomych sprawcach takich przestępstw;
- terapii ofiar urazów: nadużyć, gróźb, podstępnego szkolenia i przemocy;
- terapii dla osób doświadczających gróźb przemocy;
- w sposobach postępowania z pacjentem trudnym, przejawiającym agresję;
- mediacjach.

W sprawach sądowych ośrodek w Newton

wykonuje kompetentne orzeczenia (ekspertyzy) biegłych. Z ośrodkiem współdziała psychiatra dr Peter Mencher.

5. WNIOSKI

Przedstawiona charakterystyka służb socjopsychomedycznych współdziałających z Sądem do Spraw Spadkowych i rodzinnych dla powiatu Essex w Salem ujawnia podobieństwa i różnice między rozwiązaniami amerykańskimi i polskimi.

Uderza zbieżność w czasie niektórych rozwiązań i rozwoju profesjonalnych służb kuratorów sądowych. W Polsce proces profesjonalizacji kuratorów datuje się od powołania w 1949 r. pierwszych Sądów dla Nieletnich w Łodzi i w Warszawie. Wzrost liczby kuratorów zawodowych następuje w różnym tempie od początku lat sześćdziesiątych. Zatrudniająca piszącego te słowa w 1964 r. na stanowisku kuratora zawodowego przewodnicząca Sądu dla Nieletnich dla miasta Łodzi sędzia Zofia Bartnicka miała na uwadze zadania przystające do spełnianych przez wydziały kurateli współczesnych amerykańskich sądów rodzinnych, które przyjmują do pracy osoby z wykształceniem

psychologicznym. Pod koniec lat sześćdziesiątych powstają pierwsze ośrodki diagnostyczne w Sopocie, Łodzi i Poznaniu, które są odpowiednikiem amerykańskich klinik sądowych.

Zawodowe służby kuratorskie, jako odrębne wydziały kurateli amerykańskich sądów rodzinnych, działają od 1972 r. Nasze koncepcje rozwiązań wyprzedzały zatem nieco koncepcje amerykańskie. Ich powszechne wdrożenie do praktyki następowało jednak znacznie szybciej w większości amerykańskich stanów, co jest zrozumiałe ze względu na nieporównywalne nakłady na ten cel wydatkowane w obu państwach.

Obecnie istnieją realne szanse na rozszerzenie świadczeń psychologów sądowych i resocjalizacyjnych na użytek sądów, a w szczególności wydziałów rodzinnych i nieletnich. Przede wszystkim takie świadczenia mogą i powinny oferować uniwersyteckie ośrodki psychologii sądowej i resocjalizacyjnej. Działalność usługową w tym zakresie mogą również podejmować stowarzyszenia zrzeszające psychologów praktyków. Nastąpi to niewątpliwie, o ile będzie tym zainteresowane nasze sądownictwo.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnicka Z. (1964), Sędzia dla nieletnich – społecznik, „Biuletyn Sądownictwa dla Nieletnich”, numer specjalny, 110-117.
Brown E., Goldring P. (1994), List do sędziego Buczko z ofertą usług, Newton, Forensic Psychology Association.
Buczko Th. (1994), The Court Clinics, maszynopis, Salem
Buczko Th. (1994), What's a Probation Officer Doing in Probate Court, maszynopis, The Essex Probate and Family Court, Family Service Probation Department, Salem
Buczko Th., Rockett E. J., Mc. Cauley M. (1994), Probation Department of Probate and Family Court in Salem (Sprawozdanie za rok 1994), maszynopis, Salem.

Jan Szalański

THE CO-OPERATION OF SOCIO-PSYCHO-MEDICAL SERVICES WITH AMERICAN FAMILY COURTS

The American system of family courts includes two kinds of socio-psycho-medical services. The first one, family Service Probation Department, can be regarded as general because it is the integral part of every family court. The American probation officers attached to family courts are psychologists by profession. They can fulfil almost all the tasks which in Poland are performed by Family diagnostic and Consultation Centres. So, they are involved in mediations, refer their clients to specialists

whenever it is relevant, they run training and psychotherapy.

The second kind of socio-psycho-medical services can be regarded as more specialist. These are clinics attached to courts which employ psychologists, psychiatrists and social workers. The scope of activities of such clinics is not, however, much different from that of Family Diagnostic and Consultation Centres.

Outside the American justice system there are several centres and private clinics which offer their services to family courts. Among them are Centres of The Forensic Psychology Society in Newton and in Billerica, to name just a few.

MEDIATOR
nr 5

styczeń 1998r
(1/98)

Thaddeus Buczek - Salem, MA, USA

GŁÓWNE KIERUNKI I SKUTECZNOŚĆ DZIAŁAŃ AMERYKAŃSKICH SĄDÓW RODZINNYCH

Referat wygłoszony 23 września 1994 r. w Uniwersytecie Łódzkim na międzynarodowej konferencji pt.: *Środowiskowe i osobowościowe uwarunkowania samorealizacji młodzieży uzdolnionej i dewiatywnej.*

1. WSTĘP.

Jestem sędzią, prezesem Sądu do Spraw Spadkowych i Rodzinnych powiatu Essex w Salem, w stanie Massachusetts, w USA. Pragnę wskazać problemy, wobec których stoją dzieci w dzisiejszym społeczeństwie amerykańskim, oraz przedstawić, co czynią nasze sądy rodzinne dla poprawienia warunków życia dzieci objętych ich jurysdykcją.

Rozpocznę od zaznajomienia z amerykańskim systemem sądów, by ukazać miejsce zajmowane w nim przez sądy rodzinne. Sądy amerykańskie funkcjonują w ramach systemu sądów federalnych i systemu sądów stanowych i w ramach tego systemu charakteryzuję działalność sądów rodzinnych.

2. SYSTEM SĄDÓW FEDERALNYCH.

W systemie sądów federalnych rozpatrywane są tylko pewne rodzaje spraw. Należą do nich: sprawy z powództwa mieszkańców w przypadku, gdy roszczenie przekracza 50 000 tys. dol., sprawy o czyny osób fizycznych określone w prawie federalnym, sprawy o naruszenie patentów. Sądy federalne działają na różnych szczeblach.

Sądy okręgowe są najniższym szczeblem sądów federalnych. Skargi składane są najpierw do sądów okręgowych. Sądy okręgowe rozpatrują sprawy z terytorium swego okręgu. Każdy okręg obejmuje stan lub część stanu składającą się z kilku powiatów. Na przykład, terytorium Sądu Federalnego dla okręgu Oregon stanowi stan Oregon.

Następnym szczeblem systemu sądów federalnych są sądy apelacyjne. Do sądów apelacyjnych można składać odwołania od orzeczeń sądów okręgowych. Odwołanie się od wyroku powoduje, że sąd apelacyjny ocenia, czy orzeczenie sądu

niższej instancji zostało wydane w wyniku właściwego rozstrzygnięcia sprawy. Sądy apelacyjne obejmują swoją jurysdykcją terytoria zwane obwodami. Cały kraj jest podzielony na trzynaście obwodów.

Orzeczenia wydane przez sądy apelacyjne mogą być zaskarżone do Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, który jest najwyższym sądem w systemie federalnym. Ma on jurysdykcję apelacyjną nie tylko w sprawach rozpoczętych na niższych szczeblach sądów federalnych, lecz również w pewnych rodzajach spraw rozpoczętych w sądach stanowych.

3. SYSTEM SĄDÓW STANOWYCH.

W ramach systemu sądów stanowych funkcjonują sądy rodzinne. Sądy stanowe rozpatrują sprawy o czyny objęte prawem danego stanu. Sądy te rozpatrują większość spraw. Sądy stanowe są zorganizowane podobnie jak sądy federalne. Pozwy są najpierw rozpatrywane przez sądy pierwszej instancji, prowadzące rozprawy (pełne postępowanie dowodowe). Następnym szczeblem, w wielu, lecz nie we wszystkich, stanach są stanowe sądy apelacyjne. Rozpatrują one apelacje od orzeczeń sądów pierwszej instancji. Na samym szczycie sądownictwa każdego stanu znajduje się sąd najwyższy. Stanowy sąd najwyższy rozpatruje odwołania od orzeczeń sądów pierwszej instancji w przypadku, gdy na terenie stanu nie ma sądów apelacyjnych.

4. SĄDY RODZINNE.

Sąd rodzinny powiatu Essex, któremu przewodniczą jest częścią systemu stanowych sądów pierwszej instancji. Do systemu sądów pierwszej instancji stanu Massachusetts należą: sądy wyższe (upoważnione do rozstrzygania niektórych spraw przez sędziego jednoosobowo), sądy ziemskie, sądy do spraw mieszkaniowych, stanowe sądy okręgowe, sądy municypalne

Bostonu, sąd do spraw młodzieży (do spraw nieletnich) i wreszcie sądy rodzinne. Sądy rodzinne rozpatrują sprawy z terenu swojego powiatu. Stan Massachusetts ma 14 powiatów. Sądy rodzinne rozpatrują tylko niektóre rodzaje pozwów, w tym pozwy dotyczące: rozwodów, separacji i świadczeń na czas separacji, opieki i odwiedzin dzieci, ustalenia ojcostwa, adopcji, podziału majątku (zniesienia współwłasności nieruchomości), unieważnienia małżeństwa, ustanowienia opieki (opiekuna prawnego), testamentów, zarządu majątkiem i powiernictwa, spraw spadkowych.

5. WYBRANE PROBLEMY DZIECI WE WSPÓŁCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE AMERYKAŃSKIM.

W dzisiejszym społeczeństwie amerykańskim dzieci stają wobec licznych problemów. Wymienię niektóre z wyraźnych tendencji statystycznych przedstawionych w artykule *Zagrożenia amerykańskich dzieci: Krajowa Agenda Działalności Prawnej*, opracowanym przez Prezydencką grupę Roboczą Amerykańskiego Stowarzyszenia Prawniczego (ABA, American Bar Association) do Spraw Deprywowanych Potrzeb Dzieci i Rodzin.

1. Dzieci w każdym wieku i ze wszystkich grup ekonomicznych cierpią z powodu braku właściwej opieki, ubezpieczenia i odpowiednich warunków mieszkaniowych.
2. W wielu rodzinach oboje rodzice muszą pracować, aby zapewnić swym dzieciom utrzymanie.
3. Prawie jedna czwarta ogółu dzieci w wieku poniżej sześciu lat żyje w rodzinach o dochodzie nie przekraczającym krajowego poziomu ubóstwa.
4. Stany Zjednoczone muszą wydawać ogromne kwoty na utrzymanie 600 tys. Dzieci w systemie opieki zastępczej.
5. Tylko połowa kobiet uprawnionych do zasiłku na dzieci otrzymuje go w pełnej kwocie, a jedna czwarta w ogóle nie otrzymuje pomocy.
6. Stałe wzrasta liczba rodzin, w których matka lub ojciec samotnie wychowuje dziecko (dzieci).
7. W ciągu ostatnich 20 lat potroiła się liczba dzieci pozamałżeńskich.
8. Również wskaźnik rozwodów uległ potrojeniu w ostatnich 20 latach. wobec czego tylko jedna czwarta bądź co najwyżej połowa wszystkich urodzonych dziś dzieci spędzi dzieciństwo z obojgiem rodziców.

Spośród innych społecznych problemów stojących przed amerykańskimi dziećmi na czoło wysuwają się:

1. Nasilenie przemocy seksualnej i fizycznej wobec dzieci.
2. Wzrost częstości fizycznego i uczuciowego zaniedbywania dzieci.

3. Wzrost konsumpcji narkotyków i alkoholu przez rodziców dzieci.

4. Nasilenie problemów emocjonalnych wynikających z rozwodów i innych perturbacji rodzinnych.

To tylko niektóre spośród poważnych problemów, jakie stoją przed naszymi dziećmi i młodzieżą. Jakie działania w zakresie tych aktualnych tendencji statystycznych podejmuje system sądów rodzinnych?

Sądy nie są wprawdzie w stanie zahamować tych destrukcyjnych zjawisk, mogą jednak zmniejszyć ponoszone przez dzieci szkody.

6. DZIAŁANIA PODEJMOWANE NA RZECZ DZIECI.

6.1. Przeciwdziałanie ubóstwu dzieci.

6.1.1. Ingerencja sądu rodzinnego.

W celu skutecznego przeciwdziałania pogłębianiu się problemów związanych z ubóstwem dzieci sądy rodzinne wprowadziły procedury określania wielkości i egzekucji świadczeń dla dziecka. Sąd wymaga od stron przeprowadzających rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa, aby zapewniły świadczenia na rzecz dzieci na podstawie dokładnego finansowego zestawienia majątku małżeńskiego i osobistego. Sąd wymaga od rodziców złożenia pełnego planu świadczeń na rzecz dzieci. Ten dokument pomaga sądowi w określeniu realnej kwoty świadczeń i ocenie, czy kwota ta jest wystarczająca do zapewnienia dziecku opieki i ubezpieczenia. Jest to dla sądu ważne nie tylko do wydania zarządzenia, aby świadczenia na rzecz dziecka były wpłacane przez rodzica nie sprawującego opieki (tj. nie mieszkającego razem z dzieckiem), lecz w wielu przypadkach jest to potrzebne sądowi do egzekucji świadczeń. Sąd może wymusić realizację świadczeń na rzecz dziecka przez zajęcie uposażenia w miejscu pracy rodzica nie sprawującego opieki i zobowiązania jego/jej pracodawcy do potrącenia należytego świadczenia z tygodniowych poborów i wysłania odpowiedniej kwoty bezpośrednio do rodzica sprawującego opiekę (mieszkającego z dzieckiem). Ta procedura znacznie zmniejsza ryzyko, że świadczenia nie będą realizowane. Sąd jest również władny do przymuszenia do płacenia świadczeń na rzecz dziecka i orzeczenia odpowiedniej kary wobec rodzica winnego niezastosowania się do nakazu sądu, a jego uwięzieniem włącznie, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Sąd rodzinny pomaga również w zapobieganiu ubóstwu dziecka spowodowanemu rozbięciem rodziny poprzez przyznanie rodzicowi sprawującemu opiekę odpowiedniej części

majątku małżeńskiego, z uwzględnieniem domu małżonków, jeśli zaistnieje potrzeba zapewnienia dziecku bezpiecznego i zdrowego otoczenia. Sąd może również zagwarantować wykształcenie dziecka w colleg'u, jeśli rodzice mają środki na jego opłacenie

6.1.2. Rola Ministerstwa Przychodów w procesie łagodzenia ubóstwa dzieci.

Ministerstwo Przychodów, rządowa agencja odpowiedzialna za zbieranie podatków, ma pracowników zatrudnionych w budynkach sądów rodzinnych, których zadaniem jest czuwanie nad procesem zbierania świadczeń na dzieci. Ministerstwo Przychodów włączone jest w proces przymusowego egzekwowania świadczeń na rzecz dzieci, ponieważ w przypadku, gdy rodzice nie będą płacić na utrzymanie swoich dzieci, to stan będzie musiał ponosić te wydatki. Pomoc biednym dzieciom kosztuje podatników miliony dolarów rocznie. Pracownicy Ministerstwa Przychodów stosują różne sposoby zbierania zaległych świadczeń na dzieci. Jednym z nich jest wysyłanie poleceń potrąceń uposażeń do miejsc pracy rodziców. Inne sposoby stosowane przez ministerstwo obejmują przyjmowanie rachunków bankowych lub majątku rodzica zalegającego z płatnością tak, by świadczenia na dziecko wpływały terminowo.

6.1.3. Uczestniczenie wydziałów kurateli w łagodzeniu ubóstwa dzieci.

Wydział kurateli sądu rodzinnego uczestniczy również w zbieraniu świadczeń na rzecz dzieci. Wydziały takie zostały włączone do sądów rodzinnych w 1972 r. Pracownicy wydziału kurateli mają na ogół wykształcenie psychologiczne i dlatego są w stanie skutecznie pracować z ludźmi.

Główna odpowiedzialność za udzielanie pomocy rodzicom w egzekwowaniu środków materialnych orzeczonych przez sąd spoczywa na Ministerstwie Przychodów.

Wydział kurateli angażuje się natomiast w zbieranie innych rodzajów płatności, takich jak : alimenty, czesne za pobyt dziecka w colleg'u i inne zobowiązania finansowe.

6.2. Działania podejmowane przez sądy rodzinne wobec kryzysu rodziny amerykańskiej.

Chociaż sądy rodzinne nie są w stanie powstrzymać wzrostu liczby rozwodów, nieślubnych dzieci oraz złego traktowania dzieci w dzisiejszym społeczeństwie, to jednak mogą zmniejszyć wpływ tych zjawisk na życie dzieci.

Istotnym sposobem, w jaki sąd może pomóc

dzieciom z rozbitych rodzin, jest wydawanie na podstawie zebranych informacji dobrze przemyślanych rozstrzygnięć dotyczących miejsca zamieszkania dzieci. Te ważne decyzje mogą uchronić przed złym traktowaniem i zaniedbywaniem opiekuńczym.

Celem podjęcia decyzji o opiece i odwiedzinach sędzia często zwraca się do kuratora, by ten zbadał dotyczące danej sprawy fakty i przekazał wyczerpujący raport. W czasie takiego dochodzenia kurator bada środowisko dziecka, odwiedzając jego dom rodzinny, rodziców, dziadków, kontaktuje się z policją, lekarzami, psychologami, opiekunami, nauczycielami i innymi osobami, które mogą dostarczyć informacji związanych ze sprawą. W czasie dochodzenia kurator bada również, czy są jakieś oznaki przemocy fizycznej lub nadużyć majątkowych, czy dziecko jest pozostawione samo sobie i czy rodzice są zdolni zaspokoić jego potrzeby.

Wydział kurateli dopomaga sądowi także poprzez prowadzenie sesji mediacyjnych (pojednawczych). Jeśli sprawy mogą być uzgodnione przez strony, przypadek jest kierowany do wydziału kurateli celem mediacji. Mediacja stanowi alternatywę procesu sądowego i może oszczędzić stronom wydatków, skrócić czas potrzebny na załatwienie sprawy. Często doprowadza do bardziej korzystnego rozwiązania dla stron niż postępowanie dowodowe.

W czasie sesji mediacyjnej kurator próbuje zwrócić uwagę stron na ich obecną sytuację i na to, co należy zrobić dla rozwiązania konfliktu. Kurator kieruje dyskusjami stron w taki sposób, by osiągnęły one możliwy do obopólnego zaakceptowania kompromis. Jeśli strony osiągną zgodę, to jest ona spisywana jako umowa określająca warunki i podpisywana przez strony. Umowa stron zostaje włączona do orzeczenia sądu. Mediacja nie zawsze jednak okazuje się skuteczna. Jeśli strony wciąż nie mogą się pogodzić w wyniku sesji mediacyjnej, sąd musi przystąpić do rozstrzygnięcia sprawy i określić w wydanym wyroku stosowne zobowiązanie.

Wydział kurateli pomaga sądowi również poprzez kontaktowanie członków rodziny uczestniczących w procesie rozwodowym lub dotyczącym opieki nad dzieckiem z agencjami służb społecznych, terapeutami i grupami wsparcia w celu uzyskania porad lub złagodzenia stresów i obaw.

Profesjonaliści w zakresie zdrowia psychicznego pomagają zatem sądowi w podejmowaniu głębiej przemyślanych decyzji dotyczących opieki nad dziećmi i ich odwiedzin przez rodzica nie sprawującego bezpośredniej opieki oraz przez innych członków rodziny.

7. PODSUMOWANIE

Chociaż sądy rodzinne nie mogą zahamować nasilających się zjawisk nieodwracalnie destruktywnie oddziałujących na dzieci, takich jak: ubóstwo, rozwody i złe traktowanie dzieci, to jednak mogą one łagodzić negatywne wpływy na życie dzieci. Sąd, pracując wspólnie z wydziałem kurateli i ministerstwa przychodów, jest w stanie znacznie zmniejszyć ubóstwo dzieci, wyegzekwować odpowiedzialność finansową rodziców wobec dzieci. Również przez podejmowanie dobrze przemyślanych decyzji dotyczących opieki i odwiedzin dzieci z małżeństw rozwiedzionych sąd czyni znaczne postępy dla tworzenia warunków, by dzieci były umieszczane w otoczeniu najbardziej odpowiednim dla zaspokojenia ich fizycznych i emocjonalnych potrzeb.

Amerykańskie sądy rodzinne spełniają zatem bardzo doniosłą, trudną do przecenienia, funkcję profilaktyczną. Zapobiegają bowiem deprywacji potrzeb dzieci, permanentnej ich frustracji, a tym samym w istotnym stopniu łagodzą destruktywny

wpływ czynników powszechnie uważanych za znaczące determinanty procesu wykołajenia społecznego, zarówno obyczajowego (narkomanii, alkoholizmu, prostytucji, włóczęgostwa), jak i przestępczego.

Thaddeus Buczko

THE MAIN ACTIVITIES AND EFFICACY OF AMERICAN FAMILY COURTS

The author, the President of the Probate and Family Court Department, Essex Division in Salem, Massachusetts, presents the main kinds of activities of American family courts. These courts are mainly involved in prophylaxis. By decreasing the negative consequences of family breakdown for children needs they try to minimise the risk of social pathology. The important role in this process is dedicated to family probation officers who are mainly psychologists by profession. These officers fulfil some of the task dedicated in Poland to Family Diagnostic and Consultation Centers. These task include diagnostic procedures, mediation and consultations.

MEDIATOR
nr 5

styczeń 1998r.
(1/98)

Sędzia Grażyna Śliwa

MEDIACJA W TEORII I PRAKTYCE

Ideą postępowania mediacyjnego zajmujemy się w Sądzie Rejonowym w Zielonej Górze od czerwca 1995 r.

Początkowo program przebiegał w oparciu o indywidualną zgodę Prezesa Sądu wojewódzkiego, a obecnie jest prowadzony za zgodą Ministerstwa Sprawiedliwości.

Do chwili obecnej przeprowadziliśmy 22 mediacje.

Wielokrotnie pisano już o założeniach idei pojednania między nieletnim sprawcą a osobą pokrzywdzoną, ograniczyć się więc do ogólnych stwierdzeń. Szczegółowe publikacje na ten temat można znaleźć w biuletynie wydanym przez Zespół ds. Wprowadzenia Mediacji w Polsce „Mediator” nr 1, wydanym w lipcu 1996 r.

Ważnym i znaczącym elementem w postępowaniu mediacyjnym jest selekcja spraw kierowanych do mediacji, w myśl założeń eksperymentalnego programu mediacji należy:

- Wysłuchać nieletniego i ustalić stan faktyczny.
Nie może być wątpliwości co do faktu popełnienia czynu karalnego przez nieletniego.
- Dokonać analizy przez sędziego i mediatora zebranych danych o okolicznościach czynu nieletniego oraz jego osobie i środowisku.
- Ustalić termin przeprowadzenia mediacji, nie dłuższy niż 3 m-ce.
- Nie przesądzać z góry rodzaju czynów karalnych, w sprawach, w których może być prowadzona mediacja.
Należy jednak przyjąć, że nie powinny to być sprawy skomplikowane, wielowątkowe.
- Pamiętać, że mediacja oparta jest na dobrowolności uczestnictwa.

Kierowanie spraw nieletnich do mediacji jest możliwe praktycznie na każdy etap postępowania w sprawach nieletnich, w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26.10.1982 r.

Zgodnie z założeniami eksperymentalnego programu mediacji w sprawach nieletnich, można ją zastosować:

1. W najwcześniejszym etapie – postępowaniu wyjaśniającym.
Pozytywny efekt mediacji może przesądzić o niecelowości zastosowania środków wychowawczych i o umorzeniu postępowania w oparciu o przepis art. 21 upn.
2. Na etapie postępowania rozpoznawczego, w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym, kiedy w oparciu o przepis art. 6 pkt 2 upn – mediacja może być jedną z form zobowiązania do określonego postępowania, polegającego np. Na naprawieniu szkody lub przeproszeniu pokrzywdzonego.
3. W postępowaniu wykonawczym.
W oparciu o przepis art. 79 upn, wynik mediacji może stanowić przesłankę zmiany lub uchylenia środka wychowawczego, oraz w oparciu o przepis art. 87 upn mediacja może być stosowana przy warunkowym zwolnieniu z zakładu poprawczego jako środek wychowawczy stosowany w okresie próby.

W naszych doświadczeniach prowadziliśmy mediacje na różnych etapach postępowania z nieletnimi. Najczęściej były to jednak sprawy na etapie postępowania wyjaśniającego.

Dużym utrudnieniem są sprawy, w których występuje kilku nieletnich sprawców, bądź sprawy w których przedmiotem postępowania jest kilka czynów karalnych. Mimo tych komplikacji, podjęliśmy się postępowania mediacyjnego w kilku takich sprawach.

W niektórych przypadkach o skierowaniu sprawy do mediacji zadecydowały wrażenia podczas wysłuchania nieletniego. Nieletni sygnalizowali autentyczną chęć zmiany dotychczasowego postępowania. Często pozostawało to w sprzeczności z zawartością akt sprawy. Nie wskazywały na to również opinie pedagogiczne.

Sąd rodzinny przeprowadza w myśl „ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich”, wysłuchanie w dość kameralnych warunkach, co sprzyja obserwacji reakcji nieletniego sprawcy. Doświadczenie w pracy z nieletnimi pozwala na stwierdzenie, czy deklaracje sprawcy są autentyczne.

Samo przyjęcie przez nieletniego propozycji mediacji jego zainteresowanie szansą naprawienia szkody, korzystne zmiany w zachowaniu, otwartość na proces mediacji – wskazywały na to, że rozpoczęło się oddziaływanie ładunku wychowawczego zawartego w mediacji. W takich okolicznościach obdarzenie nieletniego sprawcy zaufaniem jest tylko pozornym ryzykiem. Ten alternatywny środek postępowania wymaga bowiem od nieletniego dużego zaangażowania i uchylenia odpowiedzialności.

W większości opracowań dotyczących mediacji podkreśla się jej znaczenie dla psychiki i resocjalizacji nieletniego.

Ponieważ nieletni biorący udział w eksperymencie – poza 1 przypadkiem – nie popełniają kolejnych czynów karalnych, ich deklaracje należy uznać za autentyczne (na 22 mediacje nie powiodły się 3).

W większości przypadków pokrzywdzeni wyrażali zgodę na uczestniczenie w postępowaniu mediacyjnym.

Pokrzywdzeni - najczęściej ofiary kradzieży, przestępstw przeciwko zdrowiu, lub często rodzice nieletnich pokrzywdzonych zawsze żywo reagowali na spotkanie z nieletnim sprawcą. Ich postawa była nieprzewidywalna, często zaskakująca i inna, niż można się było tego spodziewać.

Dla zobrazowania wpływu mediacji na strony, posłużę się przykładem, z jakim zetknęliśmy się w praktyce.

Sprawa dotyczyła kradzieży kurtki, której dokonała 16-letnia dziewczyna. Matka pokrzywdzonego chłopca szukała wsparcia w szkole, w której nastąpiła kradzież, ale nikt nie zainteresował się tą sprawą. Czuli się pominięta i rozżalona. Dopiero w czasie postępowania mediacyjnego zrozumiała, że występuje zainteresowanie jej sytuacją i jednocześnie zdała sobie sprawę z tego, że jej syn był przypadkową ofiarą.

- ✧ Na postępowanie mediacyjne stawili się: nieletnia i pokrzywdzony chłopiec razem z matkami.
- ✧ Nieletnia Anita ubrana w białą bluzkę i czarną spódnicę, ze spuszczoną głową opisała przebieg wydarzeń. Podała, że była wówczas na ucieczce z Pogotowia opiekuńczego. Było jej zimno i dlatego dokonała kradzieży kurtki z szatni szkolnej. Nie wiedziała, kto jest jej właścicielem.
- ✧ Potem nastąpiła relacja pokrzywdzonego.
Z bólem opowiadała, jak trudno było jej kupić synowi nową kurtkę – była osobą ubogą. Opisała swoją rozpacz, gdy po kilku dniach noszenia kurtki, syn wrócił do domu bez niej, zapłakany.
- ✧ Po tej relacji nieletnia zareagowała spontanicznie.
Powiedziała, że nie zdawała sobie sprawy, że wyrządziła komuś tak wielką krzywdę. Wyrzuciła skruchę i przeprosiła nieletniego oraz jego matkę, prosząc ich o wybaczenie.
- ✧ Pokrzywdzony i jego matka zareagowali zycziwie na skruchę Anity. Przyjęli przeprosiny, okazując wyrozumiałość.
- ✧ Anita zaproponowała rekompensatę finansową (podjęła pracę w sklepie z odzieżą używaną).
- ✧ Matka pokrzywdzonego zgodziła się na przyjęcie kwoty równej wartości kurtki.

Doszło do pełnego pojednania. Nieletni podali sobie ręce.

Matka pokrzywdzonego chłopca z własnej inicjatywy podziękowała mediatorowi za umożliwienie spotkania mediacyjnego. Była zadowolona, że poznała sprawcę i motyw jego postępowania.

Na zakończenie powiedziała: „tak powinno się wychowywać młodzież”.

Bardziej barwny opis powyższego spotkania zamieszczony został w czasopiśmie „Express Wieczorny” z 07, 06, 1996 r., którego dziennikarka obserwowała za zgodą stron i mediatora przebieg spotkania.

Mimo błędów natury prawnej zawartych w artykule, opis zachowania uczestników jest wierny i szczegółowy.

Porozumienie zawarte pomiędzy stronami ma postać ugody pozasądowej w formie pisemnej.

W oparciu o wynik powyższej mediacji, postępowanie w sprawie o czyn karalny wobec nieletniej Anity zostało umorzone.

Nasze doświadczenia z udziału w eksperymencie mediacji wskazują na to, że ważnym elementem jest takie ustalenie sposobu naprawienia szkody, aby jego realizacja odpowiadała możliwościom nieletniego i nie przeciągała postępowania w czasie.

Równocześnie należy zauważyć, że postępowanie mediacyjne jest dosyć czasochłonne (przed wyznaczeniem terminu spotkania mediacyjnego, mediator nawiązuje listowny kontakt ze stronami konfliktu).

Omawiając postępowanie mediacyjne, nie można pominąć roli mediatorów. Są nimi osoby, które odbyły specjalne przeszkolenie, prowadzone w Skarżysku-Kamiennie przez mediatorów z Niemiec, jak również w Choszczówce – przez polskie Centrum Negocjacji, którym kieruje dr Zbigniew Czwartosz.

Mediacja wymaga bowiem przygotowania. Aby zachować neutralność i równocześnie doprowadzić do satysfakcjonującego strony porozumienia, mediator musi znać taktyki mediacyjne. Poziom szkoleń w tym zakresie był bardzo wysoki.

W Zielonej Górze Ośrodek Mediacyjny działa już około dwóch lat, ale formalnie jego działalność umożliwiła uchwała Zarządu Miasta z listopada 1996 r.

Programy mediacji są wynikiem poszukiwania zarówno nowych, racjonalnych środków reagowania na przestępczość, jak i metod uwzględniania w szerszym zakresie interesów osób pokrzywdzonych. Nieletni w konfrontacji z pokrzywdzonym zaczynają dostrzegać i rozumieć krzywdę i rozmiary szkody, jakie spowodowali czynem karalnym.

Na tle przeprowadzonych postępowań nasuwają się również pewne wnioski odnośnie postaw pokrzywdzonych. Na podstawie naszych obserwacji można w trzech następujących grupach określić jacy są pokrzywdzeni;

1. Nadmiernie liberalni – bardzo wyrozumiali, których satysfakcjonuje sama skrucha i przeprosiny. Bez zastrzeżeń zgadzają się na pierwszą propozycję rekompensaty.

Interesują się sytuacją życiową sprawcy i udzielają mu rad – są to na ogół ludzie starsi, skromni, emeryci.

2. Zdecydowani i konsekwentni – domagający się wyrównania szkody, ale doceniający akt skruchy i przeprosiny ze strony nieletniego. Są to przeważnie rodzice dorastających dzieci, osoby aktywne zawodowo, ceniący pracę jako źródło dochodu.

3. Nadmiernie wymagający – wyolbrzymiają swoje krzywdy i nie reagują na przeprosiny ze strony nieletniego, nastawieni na uzyskanie korzyści finansowych – często osoby dysfunkcyjne jako rodzice, zburzone emocjonalnie.

Należy podkreślić, że gdyby nie otwartość i twórcza postawa pokrzywdzonych, nie doszłoby do postępowań mediacyjnych. Zachęcające przemiany i wzrastające zadania wychowawcze wymagają przebudowy określonych stereotypów.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują na to, że postępowanie mediacyjne jest korzystne zarówno dla pokrzywdzonych, jak i nieletnich.